

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

7-maxsus
son (5-jild)

2025

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/7 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2025

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasi mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSILOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

07.00.00 – TARIX FANLARI

Izzatullayev Bobirjon Izzatullayevich

XALQARO MUNOSABATLARDA RAQAMLI DIPLOMATIYANI TADQIQ ETISHNING ILMIY-NAZARIY ASOSLARI	10-14
---	-------

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

Mannopova Elzara Toraxanovna

HR TRANSFORMATION: COMPARATIVE ANALYSIS OF DEVELOPED AND DEVELOPING ECONOMIES CANADA AND UZBEKISTAN	15-21
--	-------

Загребельская Милена Владимировна

РАЗВИТИЕ ПРЕДИКТИВНОГО ПЛАНИРОВАНИЯ В СИСТЕМЕ МАТЕРИАЛЬНО- ТЕХНИЧЕСКОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ НЕФТЕГАЗОВОГО КОМПЛЕКСА: ИНСТИТУЦИОНАЛЬНЫЕ, АДАПТИВНЫЕ И ЦИФРОВЫЕ ДРАЙВЕРЫ УСТОЙЧИВОСТИ	22-31
--	-------

Dr. Abror Kucharov and Dr. Jyoti Meshram

SECTORAL ANALYSIS OF INDIAN INVESTMENT IN UZBEKISTAN	32-42
--	-------

Суюнова Зухра

РОЛЬ И ЗНАЧЕНИЕ БУХГАЛТЕРСКОГО УЧЕТА И АУДИТА ОСНОВНЫХ СРЕДСТВ В КОРПОРАТИВНОМ УПРАВЛЕНИИ	43-49
--	-------

Суюнова Фотима, Суюнова Саодат

ТУРИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ УЗБЕКИСТАНА: ТРЕНДЫ, ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ	50-62
--	-------

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

Xudoyqulov Yo'lchi Azamqulovich

HARBIY TADQIQOTCHI FAOLIYATIDA FANLARARO YONDASHUVLARDAN FOYDALANISH ZARURATI	63-69
--	-------

Majitov Maxmud

G'ARB FALSAFASIDA SHAXS HAQIDAGI FALSAFIY FIKRLAR TADQIQI	70-76
---	-------

Latipov Sardor Shavkatovich

JAMIYATDA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISHNING IJTIMOIIY ASOSLARI VA AMALGA OSHIRISH SHAKLLARI	77-81
--	-------

Ibraximova Dilorom Saloydinovna

HUQUQSHUNOS AXLOQIIY MADANIYATINI SHAKLLANTIRISHNING IJTIMOIIY ZARURIYATI	82-87
--	-------

Xolmirzaev Nodirjon Nizomjonovich

JADID MAKTABLARINING O'QITISH TIZIMI VA PEDAGOGIK MEROSI	88-91
--	-------

Muslimov Sherzod Akbarovich

ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBURNING "BOBURNOMA" ASARIDA INSON VA OILA MUAMMOSI	92-96
---	-------

<i>Jantayev Maksud Ibragimovich</i> AL-XORAZMIYNING ILMIY TADQIQOT HAQIDAGI QARASHLARINING DOLZARBLIGI VA AHAMIYATI	97-101
---	--------

<i>Qosnazarova Palzada</i> TURKISTONDA JADIDCHILIK HARAKATI VA TA'LIM-TARBIYA, ADABIYOT MASALALARINING IJTIMOIIY-FALSAFIY ASOSLARI	102-106
--	---------

10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI

<i>Xasanova Sohibjamol Soatmurod qizi</i> TILNING KOGNITIV FUNKSIYASI VA AXLOQIY-BAHOLASH (YAXSHILIK/YOMONLIK) KATEGORIYALARINING KONSEPTUAL SHAKLLANISHI	107-110
---	---------

<i>Burxonova Go'yo'xon G'ulomovna</i> TIBBIYOT OLIY TA'LIM MUASSASALARIDA LOTIN TILI VA TIBBIY TERMINOLOGIIYANI SAMARALI O'QITISH USHLUBLARI	111-115
--	---------

<i>Raxmonova Dildora Mirzakarimovna</i> JADID ADIBI – TO'LAGAN XO'JAMYOROV (TAVALLU) BADIY PUBLITSISTIKASINING TIL VA USHLUBI TAHLILI	116-122
---	---------

<i>Yuldasheva Ruxshona Rustamjon qizi</i> INGLIZ TILIDAGI OTLI KOLLOKATSIYALARNING LISONIY MODELLARI VA ULARNING O'ZBEK TILIGA TARJIMA JARAYONIDAGI ADEKVATLIK MUAMMOLARI	123-126
--	---------

<i>Xolmurotova Gulnora</i> ERKIN A'ZAMNING "OTOYINING TUG'ILGAN YILI" QISSASIDA USTOZ OBRAZI BADIY TALQINI	127-132
--	---------

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Kadirova Moxigul Xamitovna</i> SURISHTIRUVNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI	133-138
---	---------

<i>Xidoyatov Baxtiyar Batirovich</i> O'ZBEKISTON JINOYAT PROTSESSIDA SUDGA QADAR ISH YURITISHNING RIVOJLANISH TARIXI	139-147
--	---------

<i>Давронов Атобек Равшанович</i> УЧАСТИЕ СПЕЦИАЛИСТА В ОБЛАСТИ ИНФОРМАЦИОННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В СЛЕДСТВЕННЫХ ДЕЙСТВИЯХ ПО УГОЛОВНЫМ ДЕЛАМ	148-155
---	---------

<i>Alishayev Sobir Tursunboyevich</i> JINOYAT ISHLARI BO'YICHA SUDLOVGA TEGISHLILIKNI ANIQ BELGILASHNING HUQUQIY VA AMALIY AHAMIYATI	156-161
--	---------

<i>Mamatmurodov Farrux</i> THE UNIQUENESS OF THE SUKUK FINANCIAL INSTRUMENT. THEORETICAL ANALYSIS OF THE UNIQUE SIMILARITIES AND DIFFERENCES BETWEEN SUKUK AND BONDS	162-168
---	---------

<i>Худайбергенов Бахрам, Эгамбердиев Ферузбек</i> ПОДАЧА ЖАЛОБ И РАССМОТРЕНИЕ ИХ СЛЕДСТВЕННЫМ СУДЬЕЙ НА ДОСУДЕБНОЙ СТАДИИ УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА	169-180
---	---------

<i>Хайдарова Хилола Анваровна</i> ЮРИДИЧЕСКАЯ ПРИРОДА ЗАВЕЩАНИЯ КАК ОСНОВНОГО СПОСОБА РАСПОРЯЖЕНИЯ НАСЛЕДСТВЕННЫМИ ПРАВАМИ	181-186
<i>Normatov Ermatat</i> SHAHAR AHOLISINING ATROF-MUHITNI MUHOFAZA QILISHDAGI HUQUQLARI VA MAJBURIYATLARI	187-196
<i>Abdurasulova Xadichaxon Ravshanbek qizi</i> MEHNAT QONUNCHILIGINI BUZISH BILAN BOG'LIQ JINOYAT QONUNI NORMALARINING RIVOJLANISH TARIXI	197-205
<i>Xazratov Mexriddin Faxriddin o'g'li</i> THE CONCEPT OF DIGITAL SERVICES AS AN OBJECT OF CIVIL LAW RELATIONS	206-210
<i>Mamataliyeva Shahnoza Xushmamat qizi</i> ISHNI SUDGA QADAR YURITISH BOSQICHIDA JINOYAT PROTSESSI ISHTIROKCHILARINING XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	211-218
<i>Abduazizov Doniyor Baxtiyor o'g'li</i> USTUN MUZOKARA KUCHI VA UNING SUISTE'MOLLIK SHAKLLARI: GERMANIYA, YAPONIYA VA JANUBIY KOREYA AMALIYOTINING QIYOSIY TAHLILI	219-228
<i>Uralov Sarbon Sardorovich</i> AXBOROT TEXNOLOGIYALARI ORQALI SODIR ETILAYOTGAN FIRIBGARLIK JINOYATLARI TAHLILI	229-236
<i>Abdurashidov Abdurauf Abdurashidovich</i> VOYAGA YETMAGANLAR TOMONIDAN SODIR ETILGAN BEZORILIK JINOYATLARINING XUSUSIYATLARI	237-243
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Rashidov Anvarjon Sharipovich</i> BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARI METODIKASIDA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING INNOVATSION YONDASHUVLARI	244-248
<i>Maydonova Saboxat Sadulloyevna</i> O'QUVCHILARNING KITOBXONLIKKA BO'LGAN QIZIQISHINI OSHIRISHDA OILA VA MAKTAB O'RTASIDAGI HAMKORLIKNING INNOVATSION USULLARI	249-253
<i>Jo'rayeva Zarifa Oltinboy qizi</i> JISMONIY TARBIYA DARSLARINI TASHKIL ETISHDA DAM OLISH DAQIQALARI VA PAUZALARI	254-259
<i>Kulidjanova Yulduzxon Inomjon qizi</i> AKADEMIK LITSEYLARDA ZAMONAVIY RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR IMKONIYATLARIDAN FOYDALANISH ("INFORMATIKA VA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI" FANI MISOLIDA)	260-267
<i>Нажметдинова Наргиза Сайфетдиновна</i> ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ГОТОВНОСТЬ К ЭПОХЕ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА: АНАЛИЗ КОМПЕТЕНЦИЙ УЧИТЕЛЕЙ ИНФОРМАТИКИ И ПЕРСПЕКТИВЫ ИХ РАЗВИТИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ	268-277
<i>Haqberdiyev Baxtiyor, Ismog'ilova Madinabonu, Ro'ziqulova E'zoza</i> INTERYER DIZAYNIDA RANGLAR PSIXOLOGIYASI	278-282

Kutliyeva Feruzaxon Yusupovna

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINFI O'QITUVCHILARI KOMPETENTLIGINI

TAKOMILLASHTIRISH BO'YICHA ILG'OR XORIJIY TAJRIBA TAHLILI 283-289

Received: 4 August 2025
Accepted: 10 August 2025
Published: 30 August 2025

Article / Original Paper

SOCIAL FOUNDATIONS AND IMPLEMENTATION FORMS OF COMBATING CORRUPTION IN SOCIETY

Latipov Sardor Shavkatovich

Navoi Region Department of Internal Affairs

Head of the Zarafshan City Department of Internal Affairs

Abstract. This article provides an in-depth analysis of the social and legal mechanisms used to combat corruption in modern society. It focuses on the development of anti-corruption culture, increased civic engagement, the role of mass media and the education system, as well as the significance of national and international legal frameworks. The article also includes proposals and recommendations based on best international practices.

Keywords: corruption, civil society, legal culture, prevention, social mechanisms, legal mechanisms.

JAMIYATDA KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISHNING IJTIMOY ASOSLARI VA AMALGA OSHIRISH SHAKLLARI

Latipov Sardor Shavkatovich

Navoiy viloyati Ichki ishlar boshqarmasi

Zarafshon shahar Ichki ishlar bo'limi boshlig'i

E-mail: sardorlatipov086@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada korrupsiyaga qarshi kurashishda zamonaviy jamiyatda shakllanayotgan ijtimoiy va huquqiy mexanizmlar chuqur tahlil qilinadi. Unda korrupsiyaga qarshi madaniyatni shakllantirish, fuqarolik jamiyati institutlarining faolligini oshirish, ommaviy axborot vositalari va ta'lim tizimining o'rnini, shuningdek, milliy va xalqaro huquqiy asoslar muhim omil sifatida baholanadi. Maqolada ilg'or xorijiy tajribalar asosida taklif va tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: korrupsiya, fuqarolik jamiyati, huquqiy madaniyat, profilaktika, ijtimoiy mexanizmlar, huquqiy mexanizmlar.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V5SI7Y2025N09>

KIRISH

Zamonaviy global dunyoda korrupsiya muammosi tobora keskinlashib bormoqda. Bu mamlakatlarning modernizatsiyasiga, ularning iqtisodiyotlarining rivojlanishiga to'sqinlik qiladi va oxir oqibat butun dunyo hamjamiyatining hayotiga salbiy ta'sir qiladi. Naumov ta'kidlaganidek, har qanday hodisaning mazmuni uning mavjudligining ma'lum turlari va shakllarida ifodalanadi. Shuning uchun korrupsiyaning mohiyatini o'rganish bilan bir qatorda uning namoyon bo'lish turlari va shakllari alohida ko'rib chiqilishi kerak [1, b. 39]. Shu sababli ham korrupsiya turlarini tahlil qilish korrupsiya kabi ijtimoiy hodisani yaxshiroq tushunishga, to'liq tushunishga imkon beradi.

Korrupsiyaning haddan tashqari ko'p qirraliligi ushbu hodisaning tasnifini, shu jumladan uslubiy sabablarni keltirib chiqarish zarurligiga olib keladi. Ko'rsatilgan xatti-

harakatlar strategiyalari har doim u yoki bu darajada mavjud bo'lib, ularning shakllari yoki, aytaylik, o'lchamlari farq qilishi mumkin. Ikkala strategiya ham resurslarga egalik qilish uchun kurashning umumiy strategiyasining tomonlarini ifodalaydi. Shu bilan birga, birinchi va ikkinchi strategiyalar, agar ular soyali yoki noqonuniy vositalar yordamida amalga oshirilsa, korrupsiya sifatida ko'rib chiqilishi kerak degan fikrdamiz.

Hozirgi vaqtda korrupsiya tipologiyasiga tasniflash asosiga qarab turli xil yondashuvlar kuzatilmoqda: obyektlar, subyektlar, hokimiyat darajasi bo'yicha. Shu bilan birga, shuni ta'kidlash kerakki, hozirgi vaqtda ilmiy adabiyotlarda korrupsiyani tasniflashning turli xil yondashuvlari mavjud.

Masalan, S. Rouz-Akkerman korrupsiyani ikki asosda ajratishni taklif qiladi:

- pora oluvchilarning turiga ko'ra-siyosiy va ma'muriy, bu yerda birinchisi qonunlarning qabul qilinishi bilan bog'liq bo'lib, pora oluvchilarning asosiy turi hukumat va davlat rahbarlarining vakillari, ikkinchisi – davlat qonunlardan foydalangan holda;
- pora bozori turiga ko'ra: markazlashtirilgan (korrupsiya takliflari uchun nisbatan kichik bozor mavjud) va markazlashtirilmagan korrupsiya (pora bilan xizmatlar uchun to'lov hamma joyda sodir bo'ladi) [2, b. 150].

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Korrupsiyani alohida aktlar asosida tasniflagan S. Rottenberg esa uning uchta turini tadqiq qilgandir. Uning ta'kidlashicha, korrupsiyaning birinchi turi korrupsiya to'lovi bunday xizmat uchun olinadigan holatlar mavjudligini anglatadi, ular mavjud bo'lmasdan amalga oshirilishi kerak. Ikkinchisi, aksincha, qoidalar va normalarga rioya qilishni talab qiladigan narsalarni bajarmaganlik uchun haq olishni o'z ichiga oladi. Korrupsiyaning uchinchi turi ma'lum bir harakatni to'lash qonunlarni to'g'ridan-to'g'ri buzishni o'z ichiga olgan vaziyatda yuzaga keladi [3, b. 49].

Ingliz olimi J.Skott esa quyidagi ikki turdagi korrupsiyani asosiy korrupsiya turi sifatida tasniflagan:

- organik, bu tizim bo'lib, unda hokimiyat vakillarining marhamati qarindoshlik yoki do'stona munosabatlar bilan belgilanadi;
- hokimiyat, imtiyozlar, imtiyozlar mansabdor shaxsga eng katta to'lovni taklif qila oladiganlar tomonidan olinadigan bozor [4, b. 88].

Faoliyat sohasiga qarab, turli mualliflar, shu jumladan S.M.Proyava, davlat boshqaruvi sohasidagi korrupsiya, parlament korrupsiyasi, korxonalardagi korrupsiya, saylovlar paytida korrupsiya kabi korrupsiya turlarini ajratib ko'rsatgan [6, b. 32].

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Ushbu tasnif doirasida korrupsiyaning birinchi turi davlat xizmatchisining davlat resurslarini tasarruf etish va davlat va jamiyat manfaatlari va ehtiyojlaridan kelib chiqib emas, balki o'z manfaatiga qarab qaror qabul qilish imkoniyati bilan bog'liq.

Parlament korrupsiyasi, aslida, muayyan ijtimoiy, juda tor guruhlarning manfaatlarini lobbi qilishning turli shakllari bo'lib, normalarni o'z ichiga olgan qonunlarni qabul qilishdan iborat bo'lib, ular ma'lum bir guruhga ma'lum imtiyozli mavqeni tayinlashni o'z ichiga oladi.

Yuqorida ta'kidlab o'tilganidek, tashkilot xodimi, shuningdek mansabdor shaxs unga tegishli bo'lmagan resurslarni tasarruf etishi mumkinligi sababli, uning tashkiloti manfaatlarini

buzadigan harakat yoki harakatsizlik bilan ifodalangan korrupsiya munosabati paydo bo'lishi mumkin.

Xorijiy davlatlarda ko'pincha, saylov paytida saylovchilarning ovozlari sotib olish korrupsiyaning alohida turiga aylanadi. Ko'pgina davlatlarning qonunchiligiga binoan, xalq va uning bir qismi sifatida alohida saylovchi, hokimiyat sifatida belgilanishi mumkin bo'lgan manbaga ega. U ushbu vakolatlarni ovoz berish jarayonida saylangan shaxslarga topshiradi. Saylovchi o'z mulohazalari, qiziqishlari, ehtiyojlari asosida ma'lum bir qaror qabul qiladi. Shu bilan birga, saylov jarayonining yetarliligiga, shuningdek, davlat tomonidan olib borilayotgan siyosatga ta'sir ko'rsatish imkoniyatiga ishonmaslik sharoitida saylovchi ba'zan saylanayotgan kishi bilan kelishuvga erishadi, bunda birinchisi pul yoki boshqa imtiyozlarni oladi, ikkinchisi esa hokimiyat resursini olishga umid qiladi.

I.Ahmedov tomonidan taklif qilingan korrupsiyani tasniflash uchun asos mansabdor shaxsning tashkilot tomonidan foyda olishda ishtirok etish darajasi hisoblanadi, shu munosabat bilan u progressiv korrupsiyani asosiy korrupsiya turi sifatida ta'kidlaydi [7, b. 14]. Bu esa mansabdor shaxs tomonidan imtiyozlar va imkoniyatlar berish natijasida olingan tadbirkorlar tomonidan foydani ko'paytirishni va tadbirkorlik faoliyatini amalga oshirishda muayyan to'siqlarni yaratishga qaratilgan korrupsiyani o'z ichiga oladi.

Bundan tashqari, korrupsiyaning bir qator xorijiy tadqiqotchilari korrupsiyaning o'zaro ta'siri subyektlarining xatti-harakatlarining faollik darajasiga qarab:

- faol korrupsiya, manfaatdor shaxs tomonidan milliy yoki xorijiy mansabdor shaxsga faol pora berish yoki mansabdor shaxslar tomonidan ularning kasbiy faoliyati bilan bog'liq holda noqonuniy ish haqini tovlamachilik sifatida qaraladi;
- passiv korrupsiya, passiv poraxo'rlik deb tushuniladi, ya'ni xizmatdagi qonuniy xatti-harakatlar uchun mansabdor shaxs tomonidan noqonuniy haq olinishi [8, b. 118].

Shuningdek, korrupsiyani ijtimoiy — iqtisodiy munosabatlar turlari bo'yicha ajratish kerak, buning asosida g'arbiy va Sharqiy korrupsiyani ajratish mumkin.

G'arb korrupsiyasida bu hodisa "korrupsiya xizmatlarining o'ziga xos bozori vazifasini bajaradi, unda tomonlar vaqtincha bir martalik oldi-sotdi munosabatlariga kirishadi".

Sharqiy korrupsiya holatida korrupsiya asta-sekin ma'lum bir ijtimoiy munosabatlar tizimini shakllantiradi, bu esa o'z navbatida boshqa ijtimoiy munosabatlar, shu jumladan qarindoshlik, korporativ, professional munosabatlar bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu ma'lum bir davlatdagi korrupsiyani tizimli omilga aylantiradi.

Bir qator tadqiqotchilar, shu jumladan Yu.G.Naumov korrupsiyani subyektlar faoliyatining maqsadlariga qarab tasnifladi [9, b. 44]. Shunday qilib, iqtisodiy va siyosiy korrupsiyaga bo'linish taklif etiladi.

Bizning fikrimizcha, korrupsiyani quyidagi asoslarga ko'ra tasniflash maqsadga muvofiqdir: korrupsiya munosabatlari subyektlarining holati, subyektlar darajasi, hududiy qamrov ko'lam, korrupsiya munosabatlarining takrorlanish darajasi bo'yicha ajratish mumkin.

Shunday qilib, subyektlarning maqomiga ko'ra, korrupsiyani davlat va xususiyga bo'lish mumkin.

Korrupsiyaning davlat turi – bu davlat organining vakolatlari doirasida korrupsiya harakatlarining sodir etilishi. Ehtimol, korrupsiyaning bu turi eng katta tahdiddir, chunki davlat

hokimiyati odamlarning alohida guruhlari tomonidan faqat shaxsiy maqsadlar va manfaatlar uchun ishlatiladi, aslida jamiyat nazorati ostida bo'lmaydi.

Shuningdek, korrupsiya jarayonlarini ichki (korrupsiya subyekti maqomidan qat'iy nazar, bir mamlakat hududida korrupsiya harakatlari sodir etiladigan vaziyat) va xalqaro korrupsiyani (xorijiy davlatlar mansabdor shaxslarini korrupsiyaga solishga qaratilgan harakatlar yoki bir nechta davlatlar fuqarolari va mansabdor shaxslarining birgalikdagi korrupsiya faoliyati) ajratib, hududiy qamrov ko'lami bo'yicha ajratish tavsiya etiladi.

Bizning fikrimizcha, korrupsiya amaliyotlarining aksariyati quyidagi shakllarda bo'lishi mumkin: tanish bilishchilik, poraxo'rlik, mijoz-homiylik aloqalari (yoki kliyetalizm) va lobbizm. Shu bilan birga, biz turli xil korrupsiya amaliyotlarini ushbu to'rttaga qisqartirish mumkin emasligini tushunamiz, ammo biz ularni asosiy, eng keng tarqalgan deb ajratamiz.

Poraxo'rlik deganda esa bizning fikrimizcha mansabdor shaxsning xatti-harakatlariga o'z foydasiga ta'sir qilish uchun ixtiyoriy taklif, va'da, berish, qabul qilish, ma'lum miqdordagi pulni olishga rozilik mavjud bo'lgan bunday korrupsion vaziyatni tushunish maqsadga muvofiqdir.

XULOSA

Yuqoridagi tahlillardan kelib chiqib, korrupsiya murakkab, ko'p qirrali va ijtimoiy hayotning turli sohalarida namoyon bo'ladigan hodisa ekani anglashiladi. Turli olimlar tomonidan taklif etilgan tasniflash yondashuvlari korrupsiyani chuqurroq anglash, uning shakllarini aniqlash va samarali kurash choralarini ishlab chiqishda muhim ahamiyatga ega. Korrupsiyani subyektlarning maqomi, faoliyat sohasi, hududiy qamrovi va takrorlanish darajasiga qarab tasniflash uni tizimli tushunishga zamin yaratadi. Ayniqsa, davlat va xususiy sektorlar hamda xalqaro miqyosdagi korrupsion harakatlarni ajratib ko'rsatish, ularning jamiyat hayotiga ta'sirini baholashda muhim vosita bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, korrupsiyaning keng tarqalgan shakllari tanish-bilishchilik, poraxo'rlik, mijoz-homiylik va lobbizm kabi amaliyotlarni ajratib ko'rsatish, unga qarshi kompleks yondashuvlar ishlab chiqish zarurligini ko'rsatadi. Shu boisdan, korrupsiyaga qarshi kurashda uning turlarini aniqlash ilmiy va amaliy muammolar yechimi uchun asosiy omildir.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. Наумов Ю.Г. Коррупция и общество: теоретико-экономическое и прикладное исследование: монография. Владимир. 2007. С. 39.
2. Роуз-Аккерман С. Коррупция и государство. Причины, следствия, реформы. М. 2003. С.150.
3. Rottenberg S. Comment // The Journal of Law and Economics. 1975. Vol. 18.
4. Scott J.C. Comparative Political Corruption. N.Y. 1972. P. 88.
5. Musheshe N. NGO and Mobilization against Corruption / Africa Leadership forum. Corruption, Democracy and Human rights in East and Central Africa. Entebbe, Republic of Uganda. 12-14 December 1994. Ibadan. P. 133-134.
6. Проява С.М. Экономизация коррупции. Механизм противодействия: монография. М. 2008. С. 32-33.
7. Ахмедов И. Коррупционный беспредел // Монитор. 10 апреля 2003 г. № 14.
8. Бекен Т.В. Европейский взгляд на российский проект Федерального закона «Об основах антикоррупционной полигики» // Государство и право. 2002. № 6. С.118.
9. Лунеев В.В. Коррупция: политические, экономические, организационные и правовые проблемы: сб материалов Международной научно-практической конференции 9-10 сент. 1999 г. М. 2001 г.

10. Кабанов П. А., Райков Г.И., Чирков Д.К. Политическая коррупция в условиях реформирования российской государственности на рубеже веков: монография. М.: 2008. С. 78.
11. Гегель Г.В.Ф. Энциклопедия философских наук. Т. 3. М. 1977. С. 298.
12. Sobirovich, T. B., & Elmuratovna, Y. A. (2025). Strengthening National Spiritual Immunity and Combating Destructive Ideologies in New Uzbekistan. Asian Journal of Basic Science & Research, 7(2), 101-108.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOYIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 5/7 (5) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).